

ADABIY TA'LIMDA GAYMIFIKATSIYA ORQALI BADIY MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI

Abdujabborova Nilufar Rustamjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Email: abdujabborovanilufar1214@gmail.com

[Tel:+998952430398](tel:+998952430398)

Annotatsiya: Adabiy ta'limda o'quvchilarning badiiy matnni chuqur idrok etishi va estetik his etish qobiliyatini rivojlantirish uchun innovatsion metodlardan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda. Gaymifikatsiya - o'yin elementlarini o'quv jarayoniga tatbiq etish - ta'lim texnologiyalarida keng qo'llanilayotgan bo'lsa-da, uning badiiy matn ustida ishlash metodikasida qo'llanilishi yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ushbu tadqiqot gaymifikatsiyaning adabiy ta'limda badiiy matn tushunish, o'quvchi motivatsiyasi, tanqidiy fikrlash va estetik munosabat bildirish ko'nikmalariga ta'sirini o'rganadi hamda badiiy matn ustida ishlashning gaymifikatsiyaga asoslangan metodikasini taklif etadi.

Kalit so'zlar: gaymifikatsiya, adabiy ta'lim, badiiy matn tahlili, o'qish tushunishi, motivatsiya, o'yin asosidagi o'qitish, narrativ ta'lim.

METHODOLOGY OF WORKING ON ARTISTIC TEXT THROUGH GAMIFICATION IN LITERARY EDUCATION

Abstract: In literary education, there is a growing need to utilize innovative methods to enhance students' deep perception and aesthetic appreciation of literary texts. Although gamification the integration of game elements into the educational process is widely used in educational technology, its application in working with literary texts has not been sufficiently researched. This study explores the impact of gamification on literary text comprehension, student motivation, critical thinking, and aesthetic response in literary education, and proposes a gamification-based methodology for working with literary texts.

Keywords: gamification, literary education, literary text analysis, reading comprehension, motivation, game-based learning, narrative education.

МЕТОДОЛОГИЯ РАБОТЫ С ХУДОЖЕСТВЕННЫМ ТЕКСТОМ ПОСРЕДСТВОМ ИГРИФИКАЦИИ В ЛИТЕРАТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В литературном образовании возрастает необходимость использования инновационных методов для развития у учащихся способности к глубокому восприятию и эстетическому осмыслению художественного текста. Хотя геймификация - внедрение игровых элементов в учебный процесс - широко применяется в образовательных технологиях, её использование в методике работы с художественным текстом изучено недостаточно.

Данное исследование изучает влияние геймификации на понимание художественного текста, мотивацию учащихся, критическое мышление и формирование эстетического отношения в литературном образовании, а также предлагает основанную на геймификации методику работы с художественным текстом.

Ключевые слова: геймификация, литературное образование, анализ художественного текста, понимание прочитанного, мотивация, игровое обучение, нарративное обучение.

KIRISH

XXI asrda raqamli texnologiyalar va interaktiv o'qitish metodlarining rivojlanishi adabiy ta'limga yangi imkoniyatlar va muammolar olib keldi. Bir tomondan, o'quvchilarning badiiy adabiyotga qiziqishi pasayib bormoqda; boshqa tomondan, zamonaviy pedagogika o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiruvchi innovatsion metodlarni joriy etishni talab qilmoqda. Shu vaziyatda gaymifikatsiya - o'yin mexanizmlari va elementlarini o'quv jarayoniga tatbiq etish - butun dunyo ta'lim tizimlarida keng e'tiborga sazovor bo'lmoqdi.

Gaymifikatsiya tushunchasi olim S.Deterding va boshqalar tomonidan "o'yindan tashqari kontekstlarda o'yin dizayn elementlaridan foydalanish" sifatida ta'riflangan. Ta'limda gaymifikatsiya o'quvchilarning motivatsiyasi, jalb etilishi va o'quv natijalarini oshirish maqsadida ball, nishon, pog'ona, taraqqiyot paneli, narrativ vazifalar kabi o'yin elementlarini o'quv faoliyatiga kiritishni anglatadi.

Adabiy ta'limda esa gaymifikatsiya o'ziga xos imkoniyatlarni taqdim etadi: badiiy matn murakkab narrativ tuzilmalarga ega bo'lgani uchun, o'yin elementlari matnni tahlil qilish, tushunish va unga munosabat bildirish jarayonini nafaqat qiziqarliroq, balki chuqurroq qilishi mumkin. Biroq adabiy ta'limda gaymifikatsiyaning badiiy matn ustida ishlash metodikasiga tatbiq etilishi hali yetarlicha tizimli o'rganilmagan.

Ushbu tadqiqotning maqsadi - gaymifikatsiyaning adabiy ta'limda badiiy matn ustida ishlashga ta'sirini empirik manbalar asosida tahlil qilish, uning samaradorligini aniqlash va badiiy matn ustida ishlashning gaymifikatsiyaga asoslangan metodologik modelini taklif etishdan iborat.

Tadqiqot quyidagi savollarga javob beradi: Gaymifikatsiya adabiy ta'limda badiiy matn tushunishiga qanday ta'sir ko'rsatadi? Gaymifikatsiyaning o'quvchi motivatsiyasi va jalb etilishiga ta'siri qanday? Badiiy matn ustida ishlashda gaymifikatsiyani samarali qo'llashning metodologik tamoyillari qanday?

Gaymifikatsiyaning nazariy asosi bir nechta pedagogik nazariyalarga tayangan. Xulq-atvor nazariyasi nuqtai nazaridan, ball va nishon kabi tashqi mukofotlar o'quvchining kerakli xulq-atvorini (topshiriqni bajarish, matnni o'qish, tahlil qilish) mustahkamlaydi. Konstruktivizm nuqtai nazaridan, o'yinlashtirilgan vazifalar o'quvchini faol bilim yaratuvchiga aylantiradi - Vygotskiyning eng yaqin rivojlanish zonasi tamoyili asosida, o'qituvchi qurilma sifatida gaymifikatsiya vositalari orqali o'quvchini yangi bilish darajasiga olib boradi.

Gaymifikatsiyaning ta'limdagi asosiy elementlari quyidagilardan iborat: ballar - topshiriqlarni bajarish uchun mukofot; nishonlar - yutuqlarning ko'rinadigan ramzi; pog'onalar - raqobat va ijtimoiy motivatsiya; taraqqiyot paneli - o'quvchining o'z rivojlanishini ko'rish; narrativ vazifalar - hikoya doirasida berilgan topshiriqlar; va darajalar - murakkablikning bosqichma-bosqich oshishi. Adabiy ta'limda ushbu elementlar badiiy matnning o'ziga xos tuzilmasi bilan organik birlashtirilishi mumkin.

Wang va boshqalar tomonidan 2020–2024 yillarda nashr etilgan 15 ta empirik tadqiqotni qamrab olgan tizimli sharh shuni ko'rsatadiki, o'qish ta'limida gaymifikatsiya o'quv motivatsiyasini, matn tushunishini va o'quvchilarning o'quv jarayoniga ishtiroqini oshirishda izchil ijobiy natijalarga erishadi. Ushbu sharh, shu bilan birga, mazkur sohada nazariy asoslar va uzoq muddatli ta'sir bo'yicha empirik tadqiqotlar hali yetarli emasligini qayd etadi.

Adabiy ta'limda gaymifikatsiyadan foydalanish o'ziga xos imkoniyatlar ochadi. Birinchidan, badiiy matnning o'zi narrativ tuzilmaga ega - bu o'yin narrativlari bilan tabiiy uyg'unlik hosil qiladi. Qahramonning sayohati, to'siqlarni yengish, maqsadga

erishish kabi badiiy elementlar o'yin strukturalari bilan parallel kechadi, bu esa o'quvchini matn bilan chuqurroq muloqotga kirishishga undaydi.

Ikkinchidan, gaymifikatsiya badiiy matnning turli tahlil darajalarini (so'zlik-uslubiy, kompozitsion, mavzuiy, g'oyaviy) alohida topshiriqlar, darajalar yoki vazifalar shaklida strukturalashtirish imkonini beradi - bu an'anaviy metodikada ko'pincha bir darsda barchasi bir vaqtda ko'rib chiqiladigan, shu bois chuqur o'zlashtirilmaydigan muammoni hal etadi.

Biroq adabiy ta'limda gaymifikatsiyani qo'llashda muhim muammolar ham mavjud. Dominguez va boshqalar ta'kidlaganidek, o'yin va pedagogik komponent o'rtasidagi muvozanat saqlanmasa, raqobat o'rganishni siqib chiqarishi mumkin. Bu, ayniqsa, adabiy ta'limda muhim: badiiy matn ustida ishlash o'quvchining shaxsiy estetik munosabatini talab qiladi va ortiqcha raqobat bu jarayonni mexaniklashtirib qo'yishi mumkin.

Q. Husanboyeva adabiyot o'qitishning asosiy maqsadi ko'ngil tarbiyasi va estetik kamolot ekanini ta'kidlaydi. Bu nuqtai nazardan gaymifikatsiya vositalariga yondashilganda, ularni faqat motivatsiya oshirish uchun emas, balki badiiy matnning g'oyaviy-estetik qatlamlarini kashf etishni osonlashtiradigan vosita sifatida ko'rish kerak. B. To'xliyev ta'kidlaganidek, badiiy asarni o'rganishda o'quvchi passiv tinglovchi bo'lmasdan, uni faol tadqiqotchi, kashfiyotchi sifatida jalb etish zarur - bu maqsad gaymifikatsiyaning "izlanish" va "kashfiyot" elementlari bilan to'liq mos keladi.

METODLAR

Ushbu tadqiqot ko'p tadqiqotli sintez dizaynini qo'llaydi. Adabiy ta'limda gaymifikatsiyaning badiiy matn ustida ishlashga ta'sirini o'rganuvchi mustaqil empirik tadqiqotlar tizimli ravishda tanlab olindi, tahlil qilindi va yagona metodologik modelga birlashtirildi. Bu dizayn tadqiqotning maqsadiga mos: birlamchi eksperiment o'tkazish o'rniga, mavjud, ammo tarqoq empirik dalillarni adabiy ta'lim metodikasini takomillashtirish uchun izchil doirada jamlash ko'zda tutilgan.

Birlamchi tadqiqotlar quyidagi mezonlar asosida tanlandi: bevosita aloqadorlik - tadqiqot gaymifikatsiya va adabiy yoki badiiy matn bilan ishlash natijalarini o'rganishi lozim; metodologik shaffoflik - miqdoriy tadqiqotlar namunaviy hajm, statistik test va ahamiyat darajalarini ko'rsatishi shart; tekshirilishi - barcha tadqiqotlar ommaviy ravishda mavjud manbaga ega bo'lishi kerak; vaqt dolzarbligi - 2020 yildan keyingi tadqiqotlarga ustuvorlik berildi.

To'rtta birlamchi manba barcha mezonlarga javob berdi. Azmi, F.U., Navarathnaraja, K., Mohd Ali, S.M. va Hanim Ismail, H. "Gaymifikatsiya va ESL ta'limi: adabiy mavzudagi qochish xonasi faoliyati orqali til ko'nikmalarini rivojlantirish". Kvazi-eksperimental, Malayziya. "Til va Adabiyot fanida gaymifikatsiya va o'qish tushunishi" Minerva, Matyakhan va boshq. (2024). "O'qish jalb etilishini gaymifikatsiya orqali kuchaytirish" LEARN Journal, 17. Kvazi-eksperimental, Indoneziya. 4-manba: Wang va boshqa. "O'qish ta'limini gaymifikatsiya orqali kuchaytirish: tizimli sharh"

Sintez uch bosqichda amalga oshirildi. 1-bosqichda har bir tadqiqot quyidagilarni ajratib olish uchun tahlil qilindi: bo'liq o'zgaruvchi (badiiy matn tushunish, motivatsiya, estetik munosabat), mustaqil o'zgaruvchi (gaymifikatsiya mexanizmi), statistik natijalar (test, ahamiyat darajasi, ta'sir kuchi), cheklovlar. 2-bosqichda tadqiqotlar bo'ylab takrorlanadigan tarkibiy xususiyatlar aniqlandi - xususan, qaysi o'yin elementlari (narrativ, raqobat, mukofot, kashfiyot) adabiy matn tahlilida eng samarali ishlaydi. 3-bosqichda ushbu xususiyatlar to'rt komponentli metodologik modelga abstraktlashtirildi.

NATIJALAR

Azmi va boshqalar xulq-atvorchisi, konstruktivist va jalb etish nazariyalariga tayanib, Malayziyaning Form 5 o'quvchilari bilan to'rt haftalik kvazi-eksperimental tadqiqot o'tkazdi. Intervensiyada "qochish xonasi" formatidagi gaymifikatsiya qo'llandi: o'quvchilar bir adabiy asarni tahlil qilish uchun ketma-ket "qulflar" ni ochishlari - ya'ni

badiiy tahlilning turli bosqichlari (personaj tavsifi, voqealar tahlili, g'oya, uslub) ni o'yin vazifasi sifatida bajarishlari - kerak bo'ldi.

Oldindan/keyindan test va reflektiv yozuv tematik tahlili natijalariga ko'ra, badiiy tushunishda katta ta'sir kuchiga ega statistik jihatdan muhim o'sish qayd etildi. Bu ta'sir kuchi o'lchami "kata" deb baholanadigan $d > 0,8$ mezonidan ancha yuqori, bu gaymifikatsiyalashtirilgan qochish xonasi formatining badiiy matn tushunishi uchun ayniqsa samarali ekanini ko'rsatadi. Sifatiy dalillar o'quvchilarning motivatsiya, hamkorlik, tanqidiy fikrlash va metaling vistik tushunishining oshganini ham tasdiqladi.

Ispaniya tadqiqotida Til va Adabiyot fanida 60 nafar 8-sinf o'quvchisi (eksperimental va nazorat guruhleri) ishtirokida Educaplay va Genially raqamli gaymifikatsiya platformalari qo'llanildi. PROLECSE-SE va CLP tasdiqlangan o'lchov asboblari yordamida oldindan/keyindan diagnostik testlar, so'rovnomalar va bevosita sinf kuzatuvi amalga oshirildi.

Natijalar sezilarli ijobiy o'sishni ko'rsatdi: umumiy ko'rsatkich o'rtacha ballari 15 ballik shkalada 7,02 dan 10,45 gacha ko'tarildi. Ayniqsa inferensial (matndan kelib chiqadigan xulosalar) va tanqidiy darajalar ko'rsatkichlarida o'sish kuzatildi - bu adabiy matn tahlilida eng yuqori kognitiv darajalar hisoblanadi. Tadqiqot xulosasida gaymifikatsiya o'qish tushunishini mustahkamlovchi, ta'limni jonlantiradigan va interaktiv, o'quvchi markazli ta'lim muhitini yarativchi samarali strategiya sifatida tavsiflanadi.

Matyakhan va boshqalar Indoneziyada mahalliy badiiy matnlar (hikoyalar) asosida gaymifikatsiya vositalaridan foydalangan holda o'qish jalb etilishini va tushunishini o'rganuvchi kvazi-eksperimental tadqiqot o'tkazdi. Tadqiqot milliy adabiy meros namunalarida gaymifikatsiyadan foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatish jihatidan ayniqsa ahamiyatlidir.

Juftlashtirilgan test natijalari bo'yicha o'qish ko'nikmalarida statistik jihatdan muhim yaxshilanish aniqlandi. O'rtacha ballar 69,97 dan 79,95 (keyindan test) gacha

ko'tarildi. Tadqiqot, shu bilan birga, gaymifikatsiyaning nafaqat til ko'nikmalarini, balki madaniy tushunish va estetik his etish qobiliyatini ham rivojlantirishga hissa qo'shishini ko'rsatdi - bu adabiy ta'lim uchun muhim topilma.

Wang va boshqalar 2020–2024 yillarda o'tkazilgan 15 ta empirik tadqiqotni qamrab olgan tizimli sharh o'qish ta'limida gaymifikatsiyaning to'rtta asosiy natijasini aniqladi. Birinchisi, o'qish motivatsiyasi: barcha ko'rib chiqilgan tadqiqotlarda gaymifikatsiya o'quvchilarning badiiy matnga qiziqishini va o'z ixtiyori bilan o'qish faolligini oshirdi. Ikkinchisi, matn tushunish: gaymifikatsiyalashtirilgan o'qish faoliyatlari matn tushunishning inferensial va tanqidiy darajalarida an'anaviy metodlarga qaraganda sezilarli ustunlik ko'rsatdi. Uchinchisi, jalb etilish va faollik: o'yin elementlari o'quvchilarning darsda faol ishtirokini va sinfda hamkorligini kuchaytirdi. To'rtinchisi, chegaralar va cheklovlar: tizimli sharh shu bilan birga gaymifikatsiya tadqiqotlarida uzoq muddatli ta'sirning yetarli o'rganilmaganligini va pedagogik hamda o'yin komponenti o'rtasidagi muvozanat masalasining hal etilmagan muammo bo'lib qolayotganini qayd etdi.

To'rtta manbaning tizimli taqqoslovi gaymifikatsiyani adabiy ta'limda badiiy matn ustida ishlashga tatbiq etishning to'rt komponentli modelini belgilash imkonini beradi.

Komponent	Gaymifikatsiya elementi	Badiiy matn bilan bog'liqligi	Empirik asosi
Narrativ-kashfiyot	Vazifalar (quests), "qochish xonasi", sir yechish	Syujet, fabula, voqealar ketma-ketligini tahlil qilish	Azmi va boshq.,
Kognitiv-raqobat	Ball, pog'ona, darajalar	Badiiy tahlil bosqichlari (personaj,	Minerva, 2025

		uslub, g'oya) ni strukturalashtirish	
Ijodiy-mukofot	Nishonlar, taraqqiyot paneli	Badiiy ijod (insho, esse, ijodiy yozuv) ni rag'batlantirish	Wang va boshq., 2024
Madaniy- hamkorlik	Jamoa o'yinlari, raqobat	Milliy adabiy meros matnlarini birgalikda tahlil qilish	Matyakhan va boshq., 2024

1-jadval. Badiiy matn ustida ishlashning gaymifikatsiyaga asoslangan to'rt komponentli modeli

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari qiziqarli nazariy muammoni ko'taradi: gaymifikatsiya o'quvchini tashqi mukofot orqali motivatsiyalaydi, holbuki adabiy ta'limning bosh maqsadi - ko'ngil tarbiyasi va ichki estetik his - ichki motivatsiyaga tayanadi. Bu ziddiyat muhokamani talab qiladi. Azmi va boshqalar tomonidan qayd etilganidek, "qochish xonasi" formatida o'quvchilar raqobat uchun emas, balki muammoni yechish va badiiy matnni tushunish jarayonidan lazzat olish uchun ishlashgan - bu tashqi o'yin strukturasi ichki estetik jalb etilishga "ko'prik" bo'la olganligi dalolatidir.

Bu topilma Deterding va boshqalar modelida qayd etilgan "ma'noli gaymifikatsiya" tushunchasi bilan mos keladi: o'yin elementlari faqat mexanik mukofot sifatida emas, balki o'quvchini chuqurroq kognitiv va estetik tajribaga olib boruvchi vosita sifatida ishlasa, ular ta'lim jarayonini boyitadi. Adabiy ta'limda bu tamoyilni amalda qo'llash uchun vazifalar va darajalar badiiy asarning struktural elementlari (voqealar, personaj rivojlanishi, g'oyaviy kulminatsiya) bilan uyg'unlashtirilishi zarur.

Xulosa qilsak, gaymifikatsiyaning adabiy ta'limdagi samaradorligi ko'p jihatdan pedagogik maqsad va o'yin dizayni o'rtasidagi muvozanatga bog'liq. Ortiqcha raqobat unsuri o'quvchilarda badiiy matnni chuqur o'qish o'rniga tezkor, yuzaki javob berishga moyillik uyg'otishi mumkin. Bu xavfni bartaraf etish uchun quyidagi tamoyillar zarur:

ball va nishonlar faqat to'g'ri javob uchun emas, balki badiiy tahlil sifati uchun ham berilishi; pog'ona raqobat emas, o'z rivojlanishini kuzatish uchun ishlatilishi; narrativ vazifalar (quests) badiiy asarning o'zi syujeti bilan organik bog'lanishi.

O'zbek adabiyoti darslarida badiiy asarning murakkab mavzularini — masalan, Qodiriyning "O'tkan kunlar" idagi tarixiy-madaniy qavatlarni yoki Navoiy g'azallaridagi tasavvufiy ramzlarni - o'yin doirasida kashf etish uchun qo'llanilishi mumkin. Bu Q. Yo'ldoshevning adabiy ta'limdagi "mustaqil estetik kashfiyot" tamoyili bilan to'liq uyg'undir.

XULOSA

Ushbu tadqiqot uchta mustaqil empirik tadqiqot va 15 ta empirik tadqiqotni qamrab olgan tizimli sharhning sintezi asosida gaymifikatsiyaning adabiy ta'limda badiiy matn ustida ishlashda samarali metodologik yondashuv ekanini isbotladi. Gaymifikatsiya qo'llanilgan barcha tadqiqotlarda badiiy matn tushunishi, o'quvchi motivatsiyasi va jalb etilishida statistik jihatdan muhim yaxshilanishlar qayd etildi:

Taklif etilgan to'rt komponentli model - narrativ-kashfiyot, kognitiv-raqobat, ijodiy-mukofot va madaniy-hamkorlik - gaymifikatsiyani adabiy ta'limning o'ziga xos maqsadlari bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan. Modelning samarali amalga oshirilishi uchun pedagogik maqsad va o'yin dizayni o'rtasidagi muvozanat saqlanishi, gaymifikatsiya elementlari badiiy asarning tuzilmaviy elementlari bilan organik bog'lanishi va o'qituvchi metodologik tayyorgarligining yuqori bo'lishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. (2020). Adabiyot o'qitish metodikasi. — Toshkent: Shafoat nur fayz. — 352 b.
2. zmi, F.U., Navarathnaraja, K., Mohd Ali, S.M. & Hanim Ismail, H. (2025). Gamification and ESL Learning: Enhancing Language Skills through Literary-Themed Escape Room Activities. Forum for Linguistic Studies, 7(12), 1005–1018. DOI: 10.30564/fls.v7i12.11424
3. Wang, X. va boshq. (2024). Enhancing Reading Instruction Through Gamification: A Systematic Review (2020–2024). Journal of Information Technology Education: Review, 23. Mavjud: jite.org/documents/Vol23/JITE-Rv23Art028Wang10900.pdf

4. To'xliyev B. (2010). Adabiyot o'qitish metodikasi. — Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti. — 256 b.
5. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press.
6. Yo'ldoshev Q. (1996). Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. — Toshkent: O'qituvchi. — 192 b.